

Чернець М.В., ****Чернець Ю.М.****Дрогобицький державний педагогічний
університет ім. Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна,**Люблінський політехнічний інститут,
м. Люблін, Польща

**ДО ПИТАННЯ ОЦІНКИ КОНТАКТНОЇ
МІЦНОСТІ ТА ДОВГОВІЧНОСТІ
ЧЕРВ'ЯЧНОЇ ПЕРЕДАЧІ З АРХІМЕДОВИМ
І ЕВОЛЬВЕНТНИМ ЧЕРВ'ЯКОМ
З УРАХУВАННЯМ ВПЛИВУ
ЗНОШУВАННЯ ЗУБІВ КОЛЕСА**

Черв'ячні передачі з архімедовим і евольвентним черв'яками часто застосовують у різноманітних машинах і обладнанні різного призначення. В процесі їх експлуатації у зачепленні внаслідок тертя ковзання спостерігається зношування зубів черв'ячного колеса, яке призводить до зміни параметрів контактної взаємодії. У [1] розроблено метод оцінки впливу зношування зубів колеса черв'ячної передачі з евольвентним черв'яком на контактну міцність, радіус кривини зубів та довговічність. Нижче наведено результати порівняльної оцінки за розробленим методом параметрів контактної та трибоконтактної взаємодії черв'ячних передач з архімедовим і евольвентним черв'яками

Згідно [1] зміна вихідних радіусів кривини ρ_{2j} зубів черв'ячного колеса у результаті їх зношування у вибраних точках j контакту від входу зубів у зачеплення до виходу з нього встановлюється так:

$$\rho_{2jh} = \rho_{2j} + \lambda_h \sum_{n_2} h'_{2jn}, \quad (1)$$

де λ_h – безрозмірний коефіцієнт впливу зношування;

h'_{2jh} – лінійне зношування зубів колеса протягом однієї взаємодії, яке змінюватиметься внаслідок зміни ρ_{2jh} , t'_{jh} , $P_{jh\max}$;

n_2 – кількість обертів черв'ячного колеса;

n_{2*} відповідатиме заданому граничному зношуванню h_{2*} ;

$t'_{jh} = 2b_{jh} / v_j$ – час трибоконтакту спряжених профілів у вибраних довільно j -их точках співдотику на шляху тертя $2b_j$;

v_j – швидкість ковзання у j -их точках зачеплення, вибраних по висоті витків черв'яка від входу елементів кінематичної пари у зачеплення до виходу з нього;

$P_{jh\max}$ – максимальні контактні тиски, які обчислюються за формулою Герца у залежності від числа пар зачеплень W витків черв'яка з зубами колеса.

Відповідно [2] змінне лінійне зношування зубів колеса протягом його одного оберту обчислюється за формулою:

$$h'_{2jh} = \frac{v_j t'_{jh} (f P_{jh\max})^{m_2}}{C_2 (\tau_{s2})^{m_2}}, \quad (2)$$

f – коефіцієнт тертя ковзання;

C_2, m_2 – характеристики зносостійкості матеріалу черв'ячного колеса 2 у парі зі сталевим черв'яком 1;

$\tau_{s2} \approx 0,35\sigma_B$ – границя міцності на зріз (зсув) матеріалу колеса;

σ_B – його границя міцності при розтягу.

Швидкість ковзання v_j , що виникає при обертанні черв'яка, визначається так:

$$v_j = \frac{\omega_1 x}{\cos \gamma_A}, \quad (3)$$

де $\operatorname{tg} \gamma_A = mz_1 / 2x$;

m – осьовий модуль зачеплення;
 z_1 – кількість заходів черв'яка;
 $x_A < x < x_B$ – координата розрахункової точки контакту від впадини до вершини витка черв'яка;

$\omega_1 = \pi n_1 / 30$ – кутова швидкість черв'яка;

Внаслідок зростання в кожному оберті черв'ячного колеса радіусів кривини його зубів знижуватимуться максимальні контактні тиски та збільшуватиметься ширина площадки контакту:

$$p_{jh\max} = 0,564\sqrt{N'/bw\theta\rho_{jh}}, 2b_{jh} = 2,256\sqrt{\theta N'\rho_{jh}/bw}, \quad (4)$$

де $\theta = (1 - \mu_1^2) / E_1 + (1 - \mu_2^2) / E_2$;

μ, E – коефіцієнти Пуасона та модулі Юнга матеріалів черв'ячної передачі;

N' – зусилля у зачепленні:

$$N' = \frac{2T}{d_1 \cos \alpha_{pxj} \sin(\gamma + \rho')}, \quad (5)$$

$T = 9550 \cdot 10^3 N / n_1$ (Нмм) – крутний момент на валу черв'яка;

N – передавана потужність;

n_1 – кількість обертів черв'яка;

d_1 – дільний діаметр черв'яка;

γ – кут підйому гвинтової лінії витків черв'яка;

$\rho' = \arctg(f / \cos \alpha)$ – кут тертя;

α – кут зачеплення.

$\rho_{jh} = \frac{\rho_{1jh}\rho_{2jh}}{\rho_{1jh} + \rho_{2jh}}$ – зведений радіус кривини передачі з евольвентним черв'яком [2];

$\rho_{jh} = \rho_{2jh}$ – радіус кривини передачі з архімедовим черв'яком [2];

Тому при числовому розв'язку задачі проводиться покрокове обчислення наступних розрахункових параметрів: $h'_{2jh}, \rho_{2jh}, \rho_{jh}, p_{jh\max}, 2b_{jh}, t'_{jh}$.

Для пришвидшення обчислень доцільніше використовувати не покроково – кумуляційний, а блочно – кумуляційний метод. Він полягає в тому, що покладаються постійними $h'_{2j}, p_{j\max}, 2b_j, t'_j$ протягом певного числа обертів n_2 колеса (протягом блоку взаємодій B). В подальшому враховуються зміни параметрів у блоці і наступний блок взаємодій прораховується за їх нових значень. Відповідно час обчислень скорочується пропорційно величині блоку. У цьому випадку:

$$\rho_{2jh} = \rho_{2j} + \lambda_h \sum^B h'_{2jn}. \quad (6)$$

При покроково – кумуляційному та блочно – кумуляційному методі результуюче зношування h_{2jn} зубів черв'ячного колеса, відповідно, обчислюється так:

$$h_{2jn} = \sum_1^{n_{2*}} h'_{2jn}, \quad h_{2jB} = \sum_1^{n_{2*}} h_{2jB}, \quad (7)$$

де $h_{2jB} = \sum h'_{2j}$ – зношування зубів протягом блоку.

Довговічність передачі для результуючого числа обертів n_{2*} колес, при якому досягається допустиме лінійне зношування його зубів, буде:

$$t^* = n_{2*} / 60n_2. \quad (8)$$

Числовий розв'язок задачі проведено за наступних вихідних даних: $N = 3,5$ кВт, $n_1 = 1410$ об/хв, $m = 6$ мм, $z_1 = 2$, $u = 25,5$, $f = 0,05$, $q = 8$; черв'як – сталь 45 гартування (HRC 50), для якої $E_1 = 2,1 \times 10^5$ МПа, $\mu_1 = 0,3$; вінець черв'ячного колеса – бронза ОЦС 6-6-3, для якої $E_2 = 1,1 \times 10^5$ МПа, $\mu_2 = 0,34$; $C_2 = 7,6 \times 10^6$, $m_2 = 0,88$; $\tau_{s,2} = 75$ МПа; для $j = 1$ ($x = 18$ мм), $j = 2$ ($x = 20$ мм), $j = 3$ ($x = 20$ мм), $j = 4$ ($x = 24$ мм); $j = 5$ ($x = 26$ мм); $h_{2*} = 0,5$ мм; $\lambda_h = 100$; $B = 10 (\pi n_1 / 30u) = 33177$ об; розглядається двопарне зчеплення.

Результати розв'язку подано для некоригованих передач на рис. 1 - 8: а) архімедів черв'як, б) евольвентний черв'як.

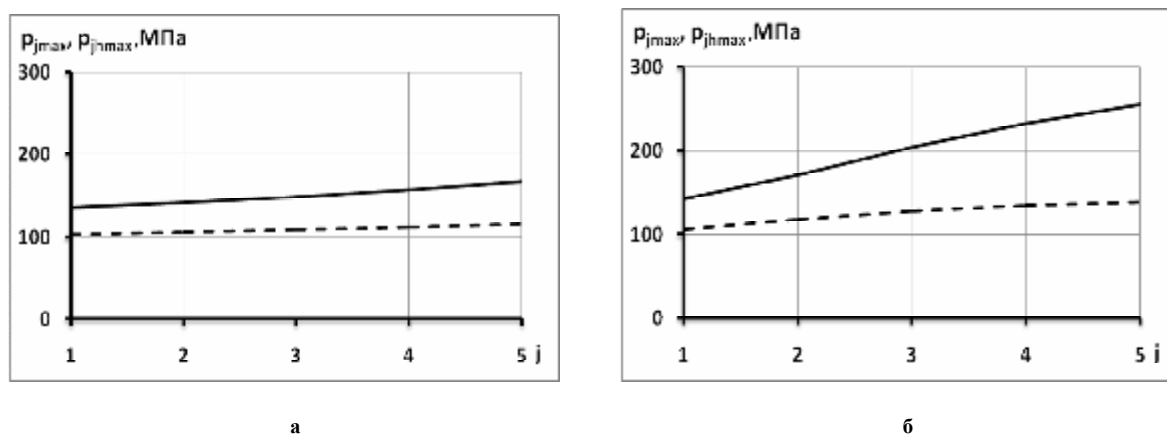

Рис. 1 – Максимальні контактні тиски у зачепленні:
суцільна лінія – незмінні умови контакту;
штрихова – зі зміною зведеного радіуса кривини внаслідок зношування

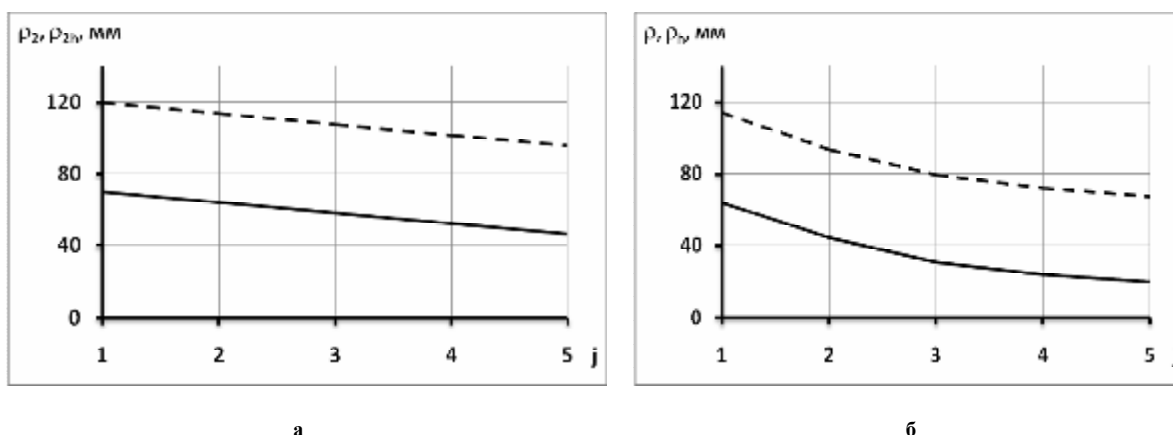

Рис. 2 – Зміна зведеного радіуса кривини
в процесі зношування зубів колеса до $h_{2*} = 0,5$ мм

З аналізу рис. 1 слідує, що внаслідок зношування зубів колеса максимальні контактні тиски знижуються в 1,31 (архімедів черв'як) та в 1,33 (евольвентний черв'як) рази на вході у зачеплення, а на виході з нього в 1,43 (архімедів черв'як) та в 1,85 (евольвентний черв'як) рази.

Внаслідок зношування зубів зведений радіус кривини зростає у всьому діапазоні зміни параметра x (рис. 2): на вході у зачеплення у 1,72 і 1,76 рази (архімедів і евольвентний черв'як); на виході з нього в 1,97 і 3,41 рази (архімедів і евольвентний черв'як).

Лінійне зношування зубів протягом години роботи за сталих умов контакту (шляху тертя $2b_j$) буде нижчим, ніж за змінних умов за рахунок зношування (шляху тертя $2b_{jh}$) (рис. 3). На вході у зачеплення зростання складає 1,033 рази, а на виході з нього в 1,044 і 1,076 (архімедів і евольвентний черв'як) рази.

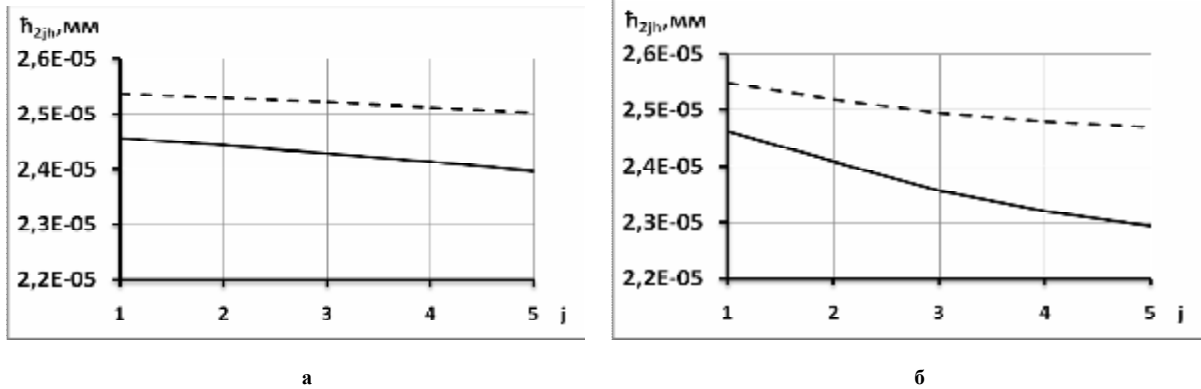

Рис. 3 – Лінійне зношування зубів колеса:
суцільна лінія – протягом 1-го блоку взаємодій;
штрихова лінія – протягом останнього блоку взаємодій

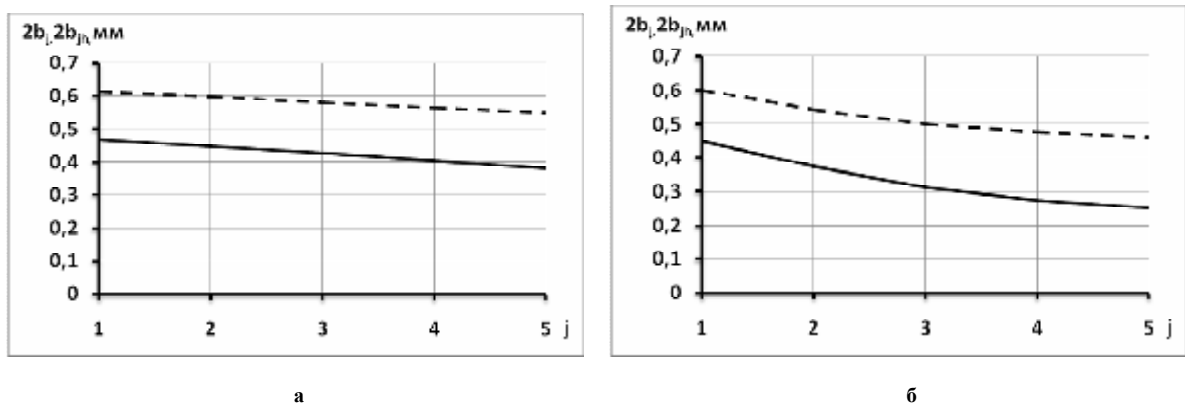

Рис. 4 – Величина площадки контакту у вибраних точках співдотику

Попередньо поданий результат обумовлений тим, що $2b_{jh} > 2b_j$ (рис.4). Із зростанням шляху тертя $2b_{jh}$ збільшується час зношування $t'_{jh} = 2b_{jh} / v_0$ (рис. 5 - евольвентний черв'як). У результаті зношування зубів h'_{2jh} в одному оберті колеса теж дещо зростатиме (рис. 6 – евольвентний черв'як), не зважаючи на зниження p_{jhmax} (рис. 1). Однак зростання t'_{jh} із збільшенням $2b_{jh}$ є більш значним у (2), ніж зниження p_{jhmax} , зумовлене збільшенням ρ_{jh} .

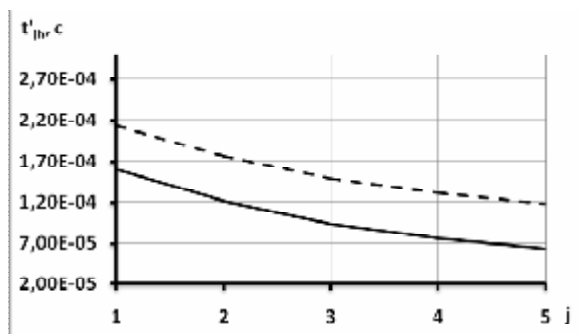

Рис. 5 – Час зношування зуба колеса протягом його оберту

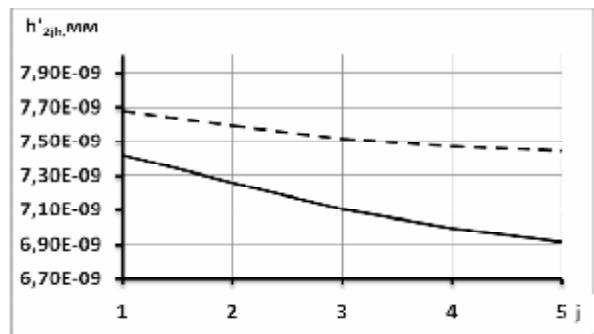

Рис. 6 – Зношування зуба в одному оберті колеса

За змінних умов контакту довговічність t_h^* передач буде дещо нижчою, ніж t^* за сталих умов (рис.7). На вході у зачеплення, де довговічність є мінімальною, це зниження, відповідно, складає: 1,033 і 1,035 (архімедів і евольвентний черв'як) рази, а на виході із нього 1,04 і 1,076 (архімедів і евольвентний черв'як) рази.

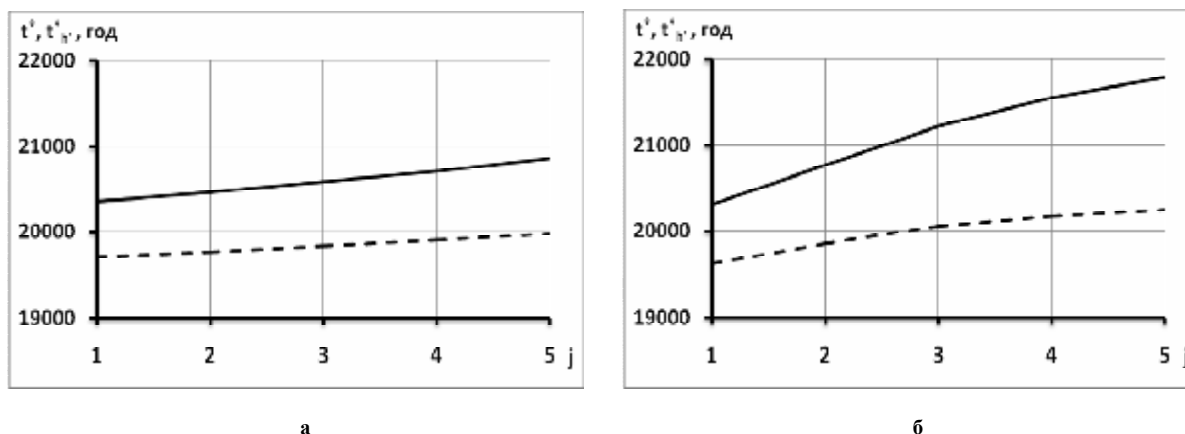

Рис. 7 – Тривалість роботи передачі в досліджуваних точках контакту

Швидкість ковзання залишається незмінною як за сталих, так і змінних умов контакту (рис.8) для обох видів передач.

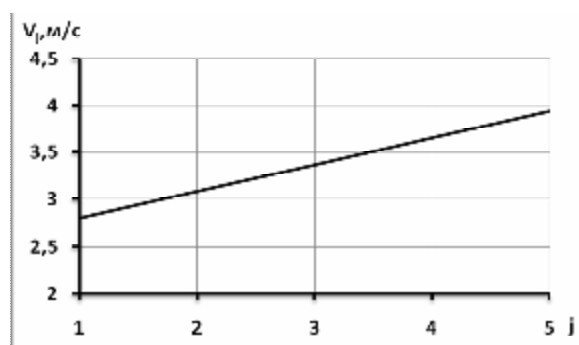

Рис. 8 – Швидкість ковзання у точках зачеплення

Отже в рамках прийнятої моделі, яка відображає реальні умови трибоконтактної взаємодії черв'ячного колеса з архімедовим та евольвентним черв'яком, в результаті зношування зубів відбуватиметься значне зниження контактних напружень, а також незначне зниження довговічності передачі.

Література

1. Чернець М.В., Чернець Ю.М. Метод оцінки впливу зношування зубів черв'ячної передачі з евольвентним черв'яком на несучу здатність і довговічність // Проблеми трибології. – 2012. - № 3. – С. 43-47.
2. Чернець М.В., Ярема Р.Я. Прогнозування довговічності черв'ячних передач з архімедовим та евольвентним черв'яком // Проблеми трибології. – 2011. – №2. – С. 21-25.

Надійшла 20.08.2012